

YANGILANAYOTGAN O‘ZBEKISTONDAGI MUZEYSHUNOSLIK ISTIQBOLLARI

Musayeva Dilshoda Abdurahim qizi

Namangan davlat universiteti 3-bosqich talabasi

Dehkanov Narimon Burxonjonovich

Ilmiy rahbar: Siyosiy fanlar doktori, dotsent

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada hozirgi kunda har jabhada dunyoning eng rivojlangan davlatlari bilan raqobatlashayotgan O‘zbekiston va yangilanayotgan O‘zbekistondagi muzeyshunoslik sohasining istiqbollari, erishilayotgan yutuqlari haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Ekspozitsiya, kandakorlik, tematik, YUNESKO, ekspeditsiya

KIRISH

Mustaqil O‘zbekiston faqatgina tabiiy boyliklari bilangina emas, balki tarixi, betakror obidalari hamda madaniy-ma’rifiy yodgorliklari bilan jahon ahlini lol qoldirib kelmoqda. Asrlardan-asrlarga vaqt o‘tgani sari sayqallanmoqda. Iqtisodiy islohotlarning yangi davriga kirgan yangilanayotgan O‘zbekistondagi oldida bir qancha sharaflari va ayni damda mas’uliyatli vazifalar bor: Muzeyshunoslik sohasini eng rivojlangan sohalar qatoriga olib chiqish, muzey ekspozitsiyalarining soni va sifatini tubdan yaxshilash, ma’naviy hayot tarzimizni yuksaltirish va hozakolar. Bu vazifani munosib tarzda bajarish uchun dastlab muzeylarning terma, yig‘uv ishlarini hozirgi zamon darajasida tashkil etish kerak. Qidiruv shaklidagi dala tadqiqotlarini, aholidan qimmatbaho bo‘lgan tarixiy buyumlarni aniq maqsad asosida belgilashni, joyning yoki muayyan hududlarning sayyohlik yo‘nalishlarini ko‘z o‘ngimizda sodir bo‘lgan tarixiy voqealar haqidagi ma’lumotlarni to‘plash, muzey ahamiyatiga molik ashyolarni yig‘ish uchun istiqbolliroq joylarda muzeylarning doimiy amal qiluvchi qidiruvlarni tashkil etishni o‘z ichiga oladi.

METODLAR VA VOSITALAR

O‘zbekiston mustaqillik yillarida tarixiy yodgorliklar, xususan, amaliy san’atga oid bebaho yodgorliklarni asrash va xalq amaliy san’ati, hunarmadchiligini rivojlantirish ishida o‘ziga xos inqilobiy o‘zgarishlar amalga oshirila boshlandi. “O‘zbek xalqi yaratgan va milliy bisotimiz bo‘lib qolgan noyob tarixiy yodgorliklarni saqlab qolish va ta’mirlash-ma’naviy dasturimizning juda muhim qismidir. Ushbu milliy boylik ajdodlarimizdan meros bo‘lib qolgan, binobarin, biz uni ko‘z

qorachig'idek, avaylab-asrashimiz va kelajak avlodlarga topshirishimiz lozim"-, deb uqtirgan edi Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov. [1]Mustaqillik yillarida xalq hunarmandchiligini rivojlantirish borasida ham katta o'zgarishlarga erishildi. Qisqa vaqt ichida muzey davlat budjeti hisobidan olingan muzey video-elektron texnik vositalari bilan kuzatuv va qo'riqlash imkonini berdi. Shuningdek, AQSH, Italiya, Germaniya kabi davlatlarda muzeyning ko'chma ko'rgazmalarini tashkil etishga erishildi. Muzey ilmiy xodimlari muzeyning nodir eksponatlari tizimidan uch tilda- o'zbek, ingliz va rus tillaridagi rangli albomni nashrdan chiqaradilar. Hozirgi vaqtda muzey zaxirasida saqlanayotgan jami ashyolarning jamlama katalogini tuzish nihoyasiga yetkazildi. Tabiiyki, har qanday muzey o'z zaxirasini yangi topilma va zamonaviy asarlar bilan boyitib boradi. Shu ma'noda amaliy san'at muzeyida ham xalq san'ati asarlarini yig'ish va ularni muzey zaxirasiga qabul qilish uzluksiz davom etmoqda. Shuni alohida qayd qilish kerakki, aholi qo'lid abo'lgan amaliy san'atning noyob namunalarini aniqlash va yig'ish uchun joylarda ilmiy-amaliy qidiruv ishlarini muntazam olib borish zarur.

MUNOZARALAR

Amaliy san'at muzeyi zaxirasini boyitishning yana bir o'ziga xos jihati- bu zamonaviy, ya'ni hozirda yaratilayotgan amaliy san'at asarlarini muzey zaxirasiga yig'ish bo'lib, mazkur ish muzeyda faoliyat ko'rsatayotgan ilmiy-badiiy kengash a'zolaridan alohida mas'uliyatni talab qiladi. Saqlashga molik deb topilgan har bir amaliy san'at asarini baholashda ilmiylik va xolislik nuqtayi nazaridan yondashish zarur. Zero, barcha hunarmandlar ham yuksak iste'dod egasi bo'lmaganidek, yaratilgan barcha buyum ham amaliy san'at asari hisoblanavermasligi barchamizga ma'lum. Muzeylarda tadqiqot ishlari ko'lamini kengaytirish lozim. Kandakorlik, kashtachilik, zargarlik san'at tarixi, uning taraqqiyot bosqichlari mavzuida ko'p ishlar qilingan, kitoblar yozilgan. Ammo, shu bilan birga xalq kandakorlik va kashtachilik san'atini ilmiy, falsafiy, etnogenetik va qiyosiy jihatdan o'rganish, uning kitobot borasida qilinajak ishlar ko'p. Kandakorlik va kashta naqshlari xalqning falsafiy dunyoqarashi, urf-odatlar tarixi, etnogenetikasini o'rganishda muhim moddiy manba hisoblanadi. Kandakorlik va kashtachilik san'atini qardosh xalqlar san'ati bilan qiyosiy tadqiq etish ham muhim ilmiy ahamiyatga ega. Muzeylarimizda saqlanayotgan amaliy san'at asarlari ilmiy tadqiqotlar uchun bebaho moddiy manba ekanligi bilan ham alohida ilmiy qiymat kasb etishi shak-shubhasiz. Muzeylararo qo'shma ko'rgazmalar ko'lamini har galgidan ham kengaytirish zarur. Negaki, Buxoro, Xiva, Surxondaryodagi muzey zaxiralarida shunday asarlar borki, ular nafaqat mamlakatimizdagi markaziy muzeylarda, qo'yingki, dunyoning hech bir muzeyida uchramaydi. Muzeylararo qo'shma ko'rgazmalarining afzallik tomonlaridan biri avvalo, minglab muzey ixlosmandlariga qulay imkoniyat yaratilishidir. Qolaversa, muzey

xodimlari o‘zaro tajriba almashadilar va ilmiy uslubiy yordam oladilar. Ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan, davr suronlaridan o‘tib, bizgacha yetib kelgan- hatto temirdan yasalgan oddiygina igna bo‘lganda ham izziz-samarasiz yo‘qolmasligi, san‘at asarlari ruhi bizlar bilan doimo yonma-yon yurmog‘i lozim. Bu eng avvalo, har bir muzey xodimidan o‘z ishiga cheksiz mas‘uliyat bilan yondashuvni talab qiladi. Ilmiy jamlash, fondlarni saqlash va ulardan foydalanishni tashkil etish masalalari katta amaliy ahamiyatga molik vazifa hisoblanadi. Ko‘pincha tarixning jonli guvohlari deb ataladigan dadillar, o‘tmishning bebaho xazinalarini saqlash muzey ashyolarining to‘g‘ri ilmiy hisob-kitoblariga, ularning to‘g‘ri tasniflanishiga, ilmiy xolislik, tarixiylik, zamonaviy-ilmiy yondashuvlar nuqtayi nazaridan talqin etishga bog‘liq bo‘ladi. Muzey fondlarini saqlashga turli guruhlardagi harorat, namlik tartibini, havoni bulg‘atuvchi omillardan himoya qilishni, to‘g‘ri yorug‘lik tartibini, biologik zararkunandalarga qarshi kurashni va nihoyat muzey ashyolarini mexanik zararlanishdan himoya etishni, shu jumladan, favqulodda holatlarda muzey fondlarini himoya etishni hisobga olgan holda muzey ashyolarini saqlash uchun eng samarador sharoit yaratishga e‘tiborni kuchaytirish shu kunning amaliy jihatdan yana bir muhim vazifasi hisoblanadi. Muzey ekspozitsiyalarini zamonaviy uslubda hal etish, ularni tubdan yaxshilash, asl ma‘nodagi yangi xom-ashyolar, zamonaviy muzey jihozlari bilan boyitish muzey tarmog‘i faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Yangi ekspozitsiyalarni, ularning chuqur o‘ylab chiqilgan mavzu loyihasini, ulardagi turli ekspozitsion ashyolarning keng miqyosda uyg‘unlashuvini ishlab chiqish zarur. Bunda asosiy negizning tashkil etilishi, muzey ashyolari-ekspozitsiyalarga alohida e‘tibor qaratish kerak. Zarur joylarda muzey ashyolari va muzeylardan tashqari obyektlarni, ilmiy-ko‘makchi ekspozitsion ashyolar, matnlar, va fotosharhlardan tortib, ekspozitsiyadagi mo‘ljalni yengillashtiruvchi ko‘rsatgichlargacha bo‘lgan hamma narsani qayta tiklash talab etiladi. Ilmiy-ko‘makchi ashyolardan foydalanish zamonaviy muzey ishini jahon andozalari darajasida tashkil etishda katta ahamiyat kasb etadi. Modellar va maketlar, fotoyozuvlar, xaritalar, chizma va rejalar, zamonaviy texnik jihozlar, audio videotexnika bilan uyg‘unlikda tomoshabinning muzey ekspozitsiyasi haqida hikoya qiluvchi voqea-hodisalarni chuqurroq, to‘laroq va yorqinroq his etishiga yordam beradi. Juda katta, qudratli kuchga ega bo‘lgan ma‘naviyatni tiklash, rivojlantirishda, uni kishilar ijtimoiy ongiga singdirishda tarixiy-madaniy yodgorliklar, muzeylarning roli va o‘rni benihoya yuksakdir. “Bu borada ayniqsa, birinchi prezidentimizning “O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining muzeylar faoliyatini tubdan yaxshilash va takomillashtirish to‘g‘risidagi” 1998-yil 12-yanvardagi farmoni juda muhim ahamiyatga molik voqea bo‘lgan. Farmonda ko‘tarilgan masalalar o‘z ahamiyati, qamrovi jihatidan juda muhim bo‘lib, ular O‘zbekistonda istiqomat qilayotgan barcha xalqlar, millatlar o‘rtasida

barqarorlikni ta'minlashda, ayniqsa, o'zbek xalqining o'zligini anglashda alohida o'rin tutadi".[2] Ayni paytda, ushbu hujjatda muzeylar faoliyatini takomillashtirishning madaniy-iqtisodiy tomonlari, mazkur madaniy-ma'rifiy muassasalarning barkamol avlodni tarbiyalashdagi muhim ahamiyati masalalari o'zining yorqin ifodasini topgan. Darhaqiqat, O'zbekiston va o'zbek xalqi jahon hamjamiyatida o'zining alohida o'rniga ega. Hududimizdagi to'rt mingdan ortiq madaniy-tarixiy yodgorliklar esa bunga guvohdir. "O'zbekistonda jahon madaniyatining noyob gavharlari ko'p bo'lgan. "Yunesko" kabi nufuzli tashkilot muhofazasiga olingan qadimiy Buxoro va Xiva muzey shaharlarining 2500 yilligi keng nishonlandi".[3] Yuqorida qayd etganimizdek, O'zbekiston tarixiy obidalar va tabarruk qadamjolarining sanab adog'iga yetib bo'lmas buyuk mamlakatdir. Qadimiy va hamisha navqiron Samarqand shahrida Markaziy Osiyo tadqiqotlari institutining tashkil etilishini ham O'zbekiston va o'zbek xalqining buyuk hissasi nuqtayi nazaridan baholash mumkin. Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasi madaniy-tarixiy yodgorliklar faoliyatidagi o'ziga xos jihatlarga ma'naviyati, xususan, madaniy-ma'rifiy, axloqiy-mafkuraviy qadriyatlarni targ'ib etishning muhim usullaridan biri sifatida alohida e'tabor bermoqda. Muzeylar tarixiy, moddiy va ma'naviy yodgorliklarni to'plash, saqlash, o'rganish va tashviq qilish ishlarini amalga oshiruvchi ilmiy-ma'rifiy maskan bo'lib, o'zining ekspozitsion va ko'rgazmalari vositasida tashviqot va tarbiyaviy ishlarni amalga oshiradi. Mustaqillik yillarida Respublikamizning turli shaharlarida, jumladan, poytaxt Toshkentda 1996-yil "Temuriylar tarixi davlat muzeyi" 2002-yilda "Qatag'on qurbonlari xotirasi" muzeyi hamda Termizda "Arxeologiya muzeyi" tashkil topdi. "O'zbekiston tarixi Davlat muzeyi", "O'zbekiston Davlat san'ay muzeyi" va viloyatlardagi qator muzeylar qayta ta'mirlandi. Hozirgi kunda Respublikamizda 1200 dan ortiq turli yo'nalishdagi katta-kichik muzeylar faoliyat olib borib, tarixning sirli va sehrli eshiklarini ochmoqda. Shu kunlarda muzeyshunoslik olimlarimiz Respublikamizdagi muzeylar faoliyatini yanada yaxshilash niyatida muzeylarni rivojlantirishning maxsus ilmiy tamoyillarini ishlab chiqdilar. Mutaxassislar fikricha, bu borada O'zbekiston tarixi davlat muzeyi yangi ekspozitsiyaning ilmiy tamoyillari barcha muzeylar uchun namuna bo'la oladi. Hozir tamoyil va tematik-ekspozitsion rejalar ko'paytirilib, respublikamizdagi barcha muzeylarga tarqaldi.

XULOSA

Muzeylar o'zida ma'lum bir davr tarixi va ma'lum bir eksponat haqida aniq ma'lumot berishga mo'ljallangan tabarruk dargohdir. "Buxoro muzey-qo'riqxonasida yangi "Ochiq xazina" kompyuter markazi internet tarmog'ida o'z sayтини yaratib, muzey fondida saqlanayotgan eksponatlar tizimini dunyoning barcha mamlakatlariga yetkazib berish imkoniyatiga egadir, bu juda ulkan natija. Bunday holat shak-shubhasiz ushbu muzeyni jahon muzeylari bilan hamkorligini o'rnatishga xizmat qiladi"

[4]Respublikamizdagi barcha muzey rahbarlari bugungi kun talablariga to‘liq javob beradigan ilmiy-uslubiy yo‘nalishda ish tashkil etib, milliy istiqlol g‘oyalari ruhida muzey ishini yanada takomillashtirishsa, mavjud muammolar asta-sekin bartaraf bo‘lishi muqarrar. O‘zbekiston muzeylari keng xalq ommasi orasida madaniyat va ma’rifat tarqatish ishida targ‘ibotchi vazifasini samarali amalga oshiruvchi katta kuchdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

- 1.“Muzeyshunoslik” uslubiy qo‘llanma, Namangan-2022, Z.M.Haydarov
- 2.www.muzei.uz
- 3.www.wikipediya.uz
- 4.xalq.so‘zi
- 5.”Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch”, Toshkent-2009, I.A.Karimov